

דרשונני וזחיז

גיליון שבועי
לעיון והעמקה
בתורת המחשבה.

קדמאה

להורות תורת רבותני
היאמונים העלי' והחשבה

גיליון מס' 50

פרשת שלח-לך תשפ"ג

מחשבה ראשונה

דבר המערכת

'חטא המעפילים' במשנתו של ר' צדוק

"לרשע אמר אלהים מה לך לספר חוקי. ועל דבר זה ידו וכו', כי העובר על דעת סופרים נקרא רשע כמו שאמרו ביבמות (כ.), אבל על זה אמרו הקדמונים מאמר חז"ל (פסחים פו.), 'כל מה שיאמר בעל הבית עשה חוץ מצא'. ולא לחינם כתבה תורה ענין המעפילים בפרשת שלח אשר כבר האמינו בדברי משה, ולמה לא שמעו לו בזה שאמר להם אל תעלו וגו' אלא שהם חשבו שזה בכלל חוץ מצא... והם לא הצליחו בזה מפני שאכלו פנה כמו שאמרו ז"ל (סוטה טו.) 'בעקבתא דמשיחא חוצפא יסגא', שאז הוא העת לזה [ולעתיד נקבה תסובב גבר ואין כאן מקומו] ולכך אמר להם משה והיא לא תצלה, נראה שעצה הוא, אלא שלא תצלה ודייק, והיא שבכל מקום דרשו ז"ל היא ולא אחרת, שיש זמן אחר שמצליח והוא זמנינו זה שהוא עקבי משיחא". (צדקת הצדיק אות ט"ו)

המעפילים - קבוצה קטנה מתוך בני ישראל, שלא קיבלה על עצמה את הדין, סירבה לציית לדברי משה רבינו, וניסתה לעלות לארץ למרות הגזירה להתעכב במדבר עוד ארבעים שנה. ניסיון שגרר אחריו כישלון חרוץ - 'ירד העמלקי והכנעני ויכוסם ויכתום עד חורמה'. על פניו נראה שהלקח ברור: אל תנסו לבד, פעולות עצמאיות ללא הנחיה, ללא הוראה ברורה מלמעלה, מההנהגה, אחת דינן להיכשל. או במילים אחרות: תלמדו לציית...

אך הרה"ק ר' צדוק הכהן ז"ע מאיד את הפרשה באור חדש, בדבריו שהובאו לעיל אנו רואים כיוון שונה לגמרי, ר' צדוק לומד מכאן את ההיפך: שיש מקרים שבהם כן נדרשת התנהלות עצמאית ועזות דקדושה, ולפעמים 'חוצפא אפילו כלפי שמיא מהני', וכלשונו, שעל זה אמרו הקדמונים: 'כל מה שיאמר לך בעל הבית עשה חוץ מצא'. לכן הדגיש משה רבינו 'זהיא' לא תצלה, שרק הפעם הניסיון לא יצלה, אבל יש זמן אחר שבו ההתנהלות העצמאית הזו כן תצלה - 'והוא זמנינו זה שהוא עקבי משיחא'.

על פי משנתו של ר' צדוק, הבעיה של המעפילים לא הייתה בחוסר הציות, הבעיה הייתה בתזמון. ר' צדוק מבאר שבאותה עת עדיין לא היו בני ישראל ראויים למדרגה זו. בזמן זה מיד אחרי יציאת מצרים, אסור היה לערער את היסודות שעדיין לא התייצבו, לא ניתן לפרוץ מסגרות לפני שאלו נוצרו. תחילה יש להעמיד יסודות בריאים וחזקים ולבנות מערכת תורנית שלימה, בעלת היררכיה ברורה. אבל, מדגיש לנו ר' צדוק, יגיע זמן 'עקבתא דמשיחא', בו נצטרך את ה'חוצפא יסגא', בו לא ניתן יהיה להתקדם ללא ההעזה, להתקדם הלאה, לעלות מעלה מעלה. הרה"ק ר' צדוק ז"ע אומר לנו בקול ברור: כן, לפעמים כלל ישראל צריך את אלה שלא נכנעו, את אותם מעפילים שלא נשברו...

כתוב העלון:

עבודת
הקרבות -
הכרח לא
יגונה...
2 מדור
מחשבת
יסוד

מדוע יצא
'אחר
לתרבות
רעה?
4 מדור
מחשבת
הפרשה

מה עדין
'אהבה' או
'יראה'?

6 מדור
מחשבה
למעשה

"לא באתי
אלא לפרש
פשוטו של
מקרא"

8 מדור
עקבות
המחשבה

העיקר החמישי: לו לבדו ראוי לעבוד (ו) ענף ד': עבודת הקרבנות במשנת הרמב"ם (א)

"היסוד החמישי שהוא יתעלה הוא שראוי לעבדו ולרוממו". עבודת ה' שעליה מדבר רבינו בדבריו הוא שראוי לעבדו ולרוממו, עולה בכללות על כל תר"ג המצוות, אבל עיקר כוונתו של רבינו היא על אותם מצוות של עמוד העבודה - 'עבודת התפילה' ועבודת הקרבנות. בפרקים הקודמים ביארנו את שיטתו של רבינו בעבודת התפילה - איזוהי עבודה שבלב זו תפילה, וראינו שאכן לפי שיטתו של רבינו כל מהות התפילה היא בעבודת המחשבה וכוונת הלב הפנימית. בפרק זה נכנס לעומק דבריו הידועים של הרמב"ם בעניין עבודת הקרבנות, דברים שעוררו סערה לא קטנה...

הקרבנות מלמדות: לא לעשות שינוי קיצוני בבת אחת

את דיונו במצוות עבודת הקרבנות, בפרק ל"ב בחלק השלישי שבמורה, פותח הרמב"ם בקביעה: כל בעל חיים מתפתח בהדרגתיות. הקביעה הזו נכונה הן בנוגע למרחב הן בנוגע לזמן. במרחב בתאר הרמב"ם כיצד הופך העצב הרך בהדרגה לגיד קשה. בזמן, כל אחד מאתנו רואה לגדל עיניו את ההתפתחות ההדרגתית של תינוק לאיש. "בדומה להנהגה זו ממש", כותב הרמב"ם, "באו דברים רבים בתורתנו, כי אי אפשר לצאת מניגוד לניגוד בבת אחת". הוזה אומר, מהמציאות הזו אפשר ללמוד לקח חינוכי: פעמים רבות התורה מתנכת את בני ישראל בהדרגה, מתוך הבנה שאי אפשר לקפוץ מיד לשלמות הרצויה.

עצם ההיקש מתהליך גשמי להתליך רוחני מלמד אותנו דבר מה בסיסי בגישתו של הרמב"ם, אנו רגילים להבדיל ולהפריד בין הטבע לרוח, בין הרוחניות לגשמיות. אך הרמב"ם שלל את ההפרדה הזו. לדעתו, הקב"ה מנהיג את העולם הגשמי בדיוק באופן שהוא מנהיג את העולם הרוחני. לכן, מהתבוננות בטבע נוכל ללמוד ערכי נצח, ועל ידי דביקות בערכים אלו נוכל לקיים את מצוות "והלכת בדרכיו". בדומה לזה, מתוך התבוננות בטבע נוכל ללמוד על הערך של השינוי ההדרגתי וליישם אותו גם בעולם הרוחני.

אבל איך כל זה קשור לעבודת הקרבנות? לדעת הרמב"ם, גם עבודת הקרבנות היא תולדת ההכרה של המעבד מעבודה זרה ואמונה באילילים ופסילי עץ ואבן, לאמונה אמיתית בא-ל עליון, אשר הוא אינו גוף ולא שייגוהו משיגי הגוף, כפי שיתבאר להלן.

עבודת הקרבנות - הכרח לא יגונה

חז"ק של הרמב"ם בביאור מצוות הקרבנות (שם), "וכאשר שלח האלוה את משה רבנו לתתנו ממלכת כהנים ולהנתן לעבודתו... והיה המנהג המפורסם בעולם כולו שהיו אז רגילים בו, והעבודה הכוללת אשר גדלו עליה, להקריב מיני בעלי חיים בהיכלות ההם אשר היו מעמידים בהם הצלמים ולהשתחוות להם ולקטר לפניהם, לכן לא גזרה חכמתו יתברך שיצוונו להניח מיני העבודות ההם כולם לעזובם ולבטלם, כי אז היה זה מה שלא יעלה בלב לקבלו. כפי טבע האדם שהוא נוטה תמיד למורגל. והיה דומה אז כאילו יבוא נביא בזמננו זה, שיקרא לעבודת האלוה ויאמר האלוה צוה אתכם שלא תתפללו אליו ולא תצומו ולא תבקשו תשועתו בעת צרה, אבל תהיה עבודתכם מחשבה מבלתי מעשה.

ומפני זה השאיר יתברך מיני העבודות ההם, והעתיקים מהיותם לנבראים ולעניינים דמיוניים שאין אמיתות להם - לשמו יתברך, וציוונו לעשותם לו יתברך. וציוונו לבנות היכל לו: "ועשו לי מקדש" ושיהיה המזבח לשמו: "מזבח אדמה תעשה לי" ושיהיה הקרבן לו: "אדם כי יקריב מכם קרבן לה". והזהיר מעשות דבר מאלו המעשים לזולתו - "זוהב לאלהים יחרם"... והגיעה בזאת העזרמה האלהית שנמחה זכר עבודה זרה, והתקיימה הפינה הגדולה האמיתית באמונתנו, והיא מציאות האלוה ואחדותו, ולא יברחו הנפשות וישתוממו בביטול העבודות אשר הורגלו ולא נודעו עבודתו זולתם". עכ"ל.ק.

של הרחקת עבודה זרה. לכן - מפרש הרמב"ם, מגבילה התורה הק' מאוד את עבודת הקרבנות, רק לבית המקדש שיוקם במקום אשר יבחר ה', ורק על ידי הכהנים. הנטייה הראשונית שלנו היא לומר שהמגבלות הרבות על עבודת הקרבנות נובעות מגדל חשיבותה וקדושתה, אך הרמב"ם אומר את ההפך הגמור: יש כל כך הרבה מגבלות על עבודת הקרבנות כדי למעט בה...

הסערה בעקבות דברי הרמב"ם

עפ"ז ביאר הרמב"ם את תוכחתם של הנביאים על התמקדות העם בעבודת הקרבנות: "החפץ לה' בעולות וזבחים כשמוע בקול ה'?" (שמואל א ט"ז כ"ב), "למה לי רוב זבחים?" (ישעיהו א י"א), "כי לא דיברתי את אבותיכם ולא ציוויתים ביום הוציא אותם ממצרים על דברי עולה וזבח. כי אם את הדבר הזה צויתי אותם לאמר. שמעו בקולי והייתי לכם לאלהים ואתם תהיו לי לעם" (ירמיהו ז כ"ב כ"ג).

חז"ק: "וכבר הוקשה זה המאמר [כוונתו לדברי הנביאים הנ"ל] בעיני כל מי שראיתי דברים או שמעתי, ואמר איך יאמר ירמיה על האלוה שלא צונו בדברי עולה וזבח ורוב המצוות באו בזה? אמנם כוונת המאמר הוא מה שביארתי לך, וזה שהוא אמר שהכוונה הראשונה אמנם היא, שתשיגו ולא תעבדו זולתי 'והייתי לכם לאלהים ואתם תהיו לי לעם', וזאת המצוה בהקרבנה וכיון אל הבית, אמנם היתה בעבור שיעלה בידכם זאת הפינה, ובעבודה העתקתי אלו העבודות לשמי עד שימחה שם 'עבודה זרה' ותתקיים פינת ייחודי. ובאתם אתם וביטלתם התכלית ההיא והתחזקתם במה שנעשה בעבודה והוא שאתם ספקתם במציאותי". היינו שזעקתו של ירמיהו היא שהקרבנות הם רק אמצעי, ולא מטרה. כאשר מקריבים קרבנות לה', ובד בבד ממשיכים לעבוד עבודה זרה, הקרבנות אינם ממלאים את ייעודם כאמצעי לביעור עבודה זרה, ואם כן, אין בהם שום ערך.

בפרק הבא ניווכח לראות את עוצמת הסערה שקמה בעולם התורה בעקבות דברי הרמב"ם אלו בטעם מצוות הקרבנות. סערה שבמובן מסוים נגעה לא רק לדבריו על הקרבנות, אלא להיבטים נרחבים בתורת טעמי המצוות שלו. סערה אותה חזה כבר הרמב"ם עצמו באומרו, "יודע אני, שבהכרח תיתרע נפשך בהרהור ראשון מעניין זה"...

(מעובד ע"פ ספר רצון משה על הרמב"ם)

לדעת הרמב"ם, מהותה הפנימית של מצוות הקרבנות אינה "בעשה טוב", אלא "ב'סוד מרע": הקרבנות באו לסייע לבני ישראל לפרוש מעבודת האלילים. כיוון שבאותה עת סגד כל העולם לאליליו בקרבנות, לא היו בני ישראל מסוגלים לקבל תורה שאין בה קרבנות. לכן הורה להם הקב"ה להקריב לו, ולא לאלילים. שאילו ציווה לעובדו בלא קרבנות לא היה הדבר מתקבל, כפי שלא יתקבל אצל ההמון אם יאמר נביא בזמנינו, "הא-ל ציווה עליכם שלא תתפללו אליו ולא תצומו ולא תשועו אליו בעת צרה. עבודתכם תהיה רק מחשבה בלי מעשה כלל"...

'תפילה במקום קרבן' או תפילה יותר חשובה מקרבן?

על פי הבנה זו במהות עבודת הקרבנות הופך רבינו את הקערה על פיה, שאם תמיד התרגלנו לחשוב שעבודת הקרבנות, גדולה וחשובה היא הרבה יותר מעבודת התפילה, ואילו התפילה היא רק אמצעי של 'בדיעבד' במקום הקרבנות, בא רבינו ומחדש לנו שבאמת התפילה רצויה יותר מקרבנות...

חז"ק: "ואשוב אל כוונתי ואומר: כי כאשר היה זה המין מן העבודה רצוני לומר הקרבנות, על צד הכוונה השניה, והצעקה והתפלה וכיוצא בהם ממעשי העבודות, יותר קרובות אל הכוונה הראשונה והכרחיות בהגיע אליה, לכן שם בין שני המינים הפרש גדול, והוא שזה המין מן העבודה, רצוני לומר: הקרבת הקרבנות, אף על פי שהוא לשמו יתברך לא חויב עלינו שנקריב בכל מקום ובכל זמן, ולא שנעשה היכל באשר יזדמן ושיקריב מי שיזדמן, אבל נאסר כל זה עלינו והושם בית אחד "אל המקום אשר יבחר ה'". ואין מקריבים בזולתו, ולא יהיה 'כהן' אלא זרע מיוחד, כל זה העניין, למעט זה המין מן העבודות ושלא יהיה ממנו אלא מה שלא גזרה חכמתו להניחו לגמרי. אבל התפילה והתחוויה היא מותרת בכל מקום, וכל מי שיזדמן. וכן ה'ציצית' וה'מזוזה' וה'תפילין' וזולתם מן העבודות הדומות להם".

בדברים חריפים אלו, מבאר רבינו שלמרות שהן הקרבנות והן התפילה והמצוות הדומות לה, הם רק אמצעים דרכם נגיע למטרה, שהיא ריכוז המחשבה בו יתברך, מצוות התפילה קרובה יותר אל המטרה מעבודת הקרבנות. שהרי בעבודת הקרבנות לא ניכרת כמעט מטרה זו, וכל עניינם להרחיק את האדם מן העברה, ונצטוונו עליהם בגלל נסיבות היסטוריות

מה הקשר בין המקושש לאלישע בן אבויה? תיקון המחשבות הנסתרות לאור פרשתנו

ה'מחשבות הנסתרות' במשנת החסידות

ידועה לשונו של הרה"ק ר' אלימלך מליזנסק זיע"א בתפלתו "ותזכינו אבינו שבשמיים אל מלא רחמים, שנייחד את לבבנו, ומחשבותינו, ודיבורינו, ומעשינו, וכל תנועותינו והרגשותינו, הידועות לנו ושאינן ידועות

לנו, הנגלות והנסתרות, שיהיה הכל מיוחד אליך באמת ובתמים". לא לשווא האריך הרבי ר' אלימלך וכפול: הידועות לנו ושאינן ידועות לנו 'הנגלות והנסתרות', אלא כדי ללמדנו שעבודה רבה מוטלת על שכמנו בעבודת תיקון המחשבות הנסתרות, הפניות, או כפי שהן מכונות בלע"ז: **The subconscious**.

בתורת החסידות עמלו רבות לבער ולשרש אחר אותם 'פניות' נסתרות, דקות שבדקות, שלעיתים אין האדם שת לבו אליהם כלל, אולם דווקא הם - מחמת חוסר שימת הלב,

יכולים להפוך לשורש פורה ראש ולענה, כאשר האדם סמוך ובטוח שכל כוונתו לשם שמיים, ואינו שם לב שבמעמקים מסתתרת לה כוונה אחרת לגמרי, שהיא המניעה אותו ומכוונת את דרכו... אך כשנעיין נראה שיסוד זה לא התחדש בבית מדרשו של הבעש"ט הק' זיע"ע, אלא מקורו קדום בדברי רבותינו הראשונים כפי שתחזנה עינינו מישרים.

'פניות' ו'מחשבות זרות' כתורת רבי סעדיה גאון

יסוד זה נמצא כבר בדברי הגאונים, בספרו של רבי

סעדיה גאון זיע"א 'האמונות והדעות', שמונה בהקדמה (אות ז) כמה סיבות שגורמים לבני אדם לכפור ביסודות הדת ולכזב באמונה הטהורה, וח"ק: "השישית, מילה שישמענה האדם בשם אחד מן המכחישים, והגיעה אל לבו ותמחצהו, ויעמוד כל ימיו במחצו, ובו אומר (משלי י"ח ה) 'דברי נרגן כמתלהמים, ולא חשב כי אם לא יגן על עצמו מהחום והקור יביאוהו אל המות'. עכ"ל"ק.

והדברים מבהילים, שגם אם השומע הוא צדיק גמור, ולא שמע אלא מילה או שתיים, ואפילו לא הרגיש בזה, אך היא חדרה ללבו "ותמחצהו", ויעמוד כל ימיו במחצו". למדת כמה יכולה מילה אחת ומחשבה קטנה שחדרה אל תוככי לבו ואל מעמקי הכרתו של האדם, להרוס להחריב ולשבר, וזאת גם אם האדם במחשבתו כלל אינו מודע לאותו הרהור קל שבקלים המזנב בו ועושה שמות בלבו.

הבנה זו היא גם הסיבה לכך שהנשר הגדול רבנו הרמב"ם עומד ומזהיר על גודל החומרה שבסביבה רעה, מפני שגם אם במודע האדם אינו קונה כלל את דברי ההבל הסובבים אותו, הרי דברים אלו נכנסים בלבו כארס של עכנאי, ומוצאים להם משכן במחשבתו הנסתרת והבלתי מודעת, שכן "דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר רעיו וחבריו, ונוהג כמנהג אנשי מדינתו. לפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד".

וכן כתב רבינו בהלכות תשובה (פיק ד הלכה ה), "חמשה דברים העושה אותם ימשך אחריהם תמיד, וקשים הם לפרוש מהן, לפיכך צריך אדם להזהר מהן שמה ידבק בהן, ואלו הן: רכילות וכו' והמתחבר לרשע מפני שהוא לומד

"השישית מילה שישמענה האדם בשם אחד מן המכחישים, והגיעה אל לבו ותמחצהו, ויעמוד כל ימיו במחצו"

ממעשיו, והן נרשמים בלבו". היינו שגם אם בפועל לא נראה לו שהוא למד ממעשיהם, הרי "הן נרשמים בלבו"...

מדוע יצא 'אחר' לתרבות רעה?

על פי דברי הגמרא נראה שתחילת נפילתו של אלישע בן אבויה הייתה גם מחמת סיבה זו, וכדאיתא, (ירושלמי תגינה פרק ב הלכה א) שעליו דרשו את הפסוק "טוב אחרית דבר מראשיתו", היינו שגם מחשבתו האחרית והנסתרת של האדם צריכה להיות זכה ונקיה מראשיתו, אך אם יש באדם מחשבה פסולה אפילו דקה מן הדקה, יכולה מחשבה זו לגרום לנפילה גדולה, וזה מה שגורם את הנפילה הגדולה אצל אחר, כמסופר (שם) שביום שבה אביו למוהלו קרא לכל גדולי ירושלים והושיבן בבית אחד, וראה את ר' אליעזר ור' יהושע עוסקים בתורה וירדה אש מן השמים והקיפה אותם, אמר להם, רבותיי, אם כך היא כוחה של תורה, אם נתקיים לי בן זה לתורה אני מפרישו, ובגלל שלא היתה תחילת כוונתו לשם שמים יצא אחר לתרבו רעה והתורה הפכה לו לסם המוות.

היינו שפניה דקה זו, שמטרתו של האב בכך שהקדיש את בנו לתורה לא הייתה לשם שמיים, אלא כדי להתכבד, גרמה לכך שבנו יצא לתרבות רעה. ובוהו יתכן לפרש מדוע נקרא שמו 'אחר', משום שסיבת נפילתו הייתה אותה מחשבה אחרית ומוסתרת שהיא זו שגרמה לו לצאת לתרבות רעה.

עפ"ז נבין גם את דברי הגמרא (תגינה טו), "אשכחיה שמואל לרב יהודה דתלי בעיברא דדשא וקא בכי, אמר ליה, שיננא, מאי קא בכית, אמר ליה, תלת מאה בעיי בעו דואג ואחיתופל במגדל הפורח באויר, ותגן שלשה מלכים וארבעה הדיוטות אין להם חלק לעולם הבא, אנן מה תהוי עלן. אמר ליה, שיננא, טינא היתה בלבם. אחר מאי, זמר יווגי לא פסק מפומיה. אמרו עליו על אחר, בשעה שהיה עומד מבית המדרש הרבה ספרי מינין גושרין מחיקו". היינו ששמואל הסביד לרב יהודה שהסיבה מדוע גדולי עולם כמו אחר, דואג ואחיתופל, הגיעו לידי כפירה, היא משום ש'טינא היתה בליבם', היינו שבמעמקי ליבם הסתתרה מחשבת פסול שגרמה ליירידתם מטה לשאול תחתיות. הרי לנו הוכחה נוספת לכך שמחשבה קטנה ומודחקת, ולעיתים אף בלתי

מחשבת הפרשה

מאוצרם של רבותינו בעלי המחשבה בענייני דיומא

מורגשת, יכולה להפוך ברבות הימים לשורש פורה ראש ולענה.

ה'מקושש' ו'אחר' נכשלו בכך שלא תקנו את המחשבות הנסתרות

יסוד גדול זה של גודל נחיצות בידור המחשבות הפנימיות - הנסתרות 'שאינן ידועות לנו, רמזה לנו התורה הק' בפרשתנו במעשה המקושש.

דאיתא, שמטרתו המוצהרת של המקושש הייתה כדי שיראו בני ישראל את חומר עונשו של המחלל שבת. ואם כן קשה, מדוע לא הזכירה התורה כוונה טובה זו? אמנם על פי היסוד הנ"ל תתיישב קושיא זו, שאכן לצד מחשבתו הגלויה וכוונתו המוצהרת שהייתה לטובה, הייתה בלבו גם מחשבת פסול דקה מן הדקה וזו הייתה סיבת נפילתו, שהרי אם באמת היה לבו צרוף ומלא בידאת ה', לא היה יכול לחלל את השבת בשביל כל סיבה שהיא, שהרי התורה הק' אסרה זאת, אלא מכאן מוכח שבתוככי לבו זלול המקושש' במצוות השבת, ולכן עלתה בלבו סברא עקומה זו - לחלל את השבת בשביל להראות את חומרת העוון.

עפ"ז יאירו דברי חז"ל שהמקושש היה צלפחד, שהרי צלפחד בגימטריא א"ח, וכבר ביארנו שמחשבת פסול דקה הייתה גם סיבת נפילתו של אלישע בן אבויה, ולכן הוא נקרא 'אחר' משום שהוא לא בידר את מחשבותיו האחריות והנסתרות.

לאור ביאור זה, נבין גם מדוע נהיו אותו בני ישראל במשמר ולא דנוהו מיד למיתה. משום שלמרות שידעו שהמחלל שבת דינו במיתה, חשוב, שהיות שכוונתו הגלויה של המקושש הייתה לטובה, אולי ניתן להפחית מחומרת העוון, כי לכאורה יש מקום לומר שאי אפשר לחייב את האדם רק בגלל הפסול שנמצא במחשבותיו הנסתרות, וכדכתיב 'הנסתרות לה' אלוקיננו'. אך לכך באה התורה ואמרה "ויאמר ה' אל משה מות יומת", ללמדנו שגם עבודה זו היא בדינו, ויש בכוחנו לברר ולטהר גם את אותם מחשבות פנימיות ונסתרות...

(מעובד ע"פ ספר רצון משה על התורה)

**"וכאשר תקום מן הספר, תחפש באשר למדת
אם יש בו דבר אשר תוכל לקיימו" (אגרת הרמב"ז)**

חשיבות ההשתדלות לצד האמונה שהכל בידי שמיים

"שלח לך אנשים". 'סוס מוכן ליום מלחמה ולה' התשועה, שלמה המלך ע"ה יזהיר כל אדם בכתוב הזה, שיעשה כל דבר שיצטרך לעשות ובדרך הטבע כל מה שבכוחו, ושימסור השאר בידי שמים, כי הנס אינו חל אלא בחסרון הטבע, ועיקר יצירת האדם בנוי על מדת הטבע. ועל כן יצטרך שיעשה האדם פעולות ועניינים שיהיו הכנות להשיג בהן חפצו ולעמוד על משאלות לבו, כמי שרוצה ללכת למלחמה על אויביו שראוי לו שייכין כלי זיין וסוסים ומרכבות ליום מלחמה, שאם אינו מכין ויסמוך על הנס ימסר ביד אויביו, או כמי שיש לו חולה שהוא ראוי לתקן לו מסעדים וסמים למאכלו, ומאכילו המאכלים המועילים ולמנוע ממנו המאכלים המזיקים, ואחר שיעשה לו כל יכולתו והשתדל בכל כוחו ועשה בדרך הטבע כל הכנותיו, אין ראוי לו לבטוח שייגיע אל רצונו רק בשם יתעלה לא בהכנות האלה.

(רבינו בחיי הקדמה לפרשתנו)

המוציא דיבה גורם רעה לעצמו ולאחרים

"שלח לך אנשים". מזאת הפרשה יש להתעורר עד היכן העונש של מוציא דיבה, גורם רעה לעצמו וגורם רעה לכל העולם, כמו המרגלים שגורמו רעה גדולה לכל ישראל, ורעה גדולה שבגדולות לעצמם. ואמרנו ר"ל (ערכין טו.) מה אלו שלא הוציאו לעו אלא על עצים ואבנים שאמרו ארץ אוכלת יושביה, כך המוציא דיבה על חברו.

(של"ה, דרך חיים אות ב)

הקנאה והתאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם

"והימים ימי בכורי ענבים". תנן (אבות ד' כ"א) 'הקנאה והתאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם'. והם הוציאו את האדם הראשון מהעולם, כי היה שם קנאת הנחש בחוה. ורדיפת התאות כמו שכתוב (בראשית ג' ו) 'תאוה הוא לעינים'. ורדיפת הכבוד כמו שאמר (שם ה) 'והייתם כאלהים'. והנה חוה סחטה אשכול של ענבים אכלה פגה, והם קיוהא דפירי עדיין לא התבשל. כי בזה העולם אין לדדוף אחר הכבוד, רק כבוד חכמים ינחלו לעתיד, ואז נגד זקניו כבוד. וזהו יין המשומר בענביו שהוא מוכן לעולם הבא. והנה כתיב "והימים ימי בכורי ענבים", כי ארץ ישראל שלמטה מכון נגד של מעלה, והמרגלים אכלו קיוהא דפירי, כי גם כן רדפו אחרי הכבוד להשתדר וכמו שאיתא והכבוד מוציא מהעולם.

(של"ה, תורה אור אות מ"ה)

חומר איסור שיחה בשעת קריאת התורה

"כי דבר ה' בזה ואת מצוותו הפר". כשהחזן מתחיל לקרות בתורה יהיו אזני כל העם אל ספר תורה, והמצוה מן המובחר שיהיה ביד כל אחד חומש ויבינו בו מלה במלה לכל דבר שהחזן קורא, ובוה לא יפנה מחשבתו לשום דבר אחר בעולם, כי הוא עון פלילי לדבר בעוד שהחזן קורא בספר תורת האל-יתברך, ואפילו בדברי תורה אחרים, שאין ראוי כי אם לשמוע את הדברים אשר יוצאין מפי הקורא ולכוון בהם כפי יכולתו, והמשנה בזה עובר משום "כי את דבר ה' בזה" ח"ו.

(של"ה, נר מצווה שבת)

מה יתרון לעושה מאהבה על העושה מיראה?

"ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת". תכלת דומה לים, ים דומה לרקיע, ורקיע דומה לכסא הכבוד... אך לפי שמן הים אין ללמוד כי אם לעבוד את ה' מיראה, שהרי אמר בים ז'לא עוד אלא שמצטרך לעשות' וכמו שכתוב 'האותי לא תיראו נאם ה' אשר שומתי חול גבול לים'. שמע מינה שמן הים אין ללמוד כי אם היראה שהיא מילתא זוטרתא לגבי משה ולגבי כל דכוותיה, אבל אין זה סוף השלימות, כי העושה מאהבה ועובד את ה' בשמחה גדול מן הירא אלוהים, והוא הנהנה מיגיעת כפיו בתורה שאר"ל (ברכות ה.) כי העושה בשמחה מאהבה נהנה מעצם היגיעה, אבל הירא אינו נהנה מעצם המעשה. על כן אמר ז"ם דומה לרקיע, שטמנו יראה וכן יעשה, מה הרקיע אינה משנה מדתו ולא עוד אלא ששמח לעבוד כך יעבוד גם הוא את ה' בשמחה מאהבה.

(כלי יקר ט"ו ל"ח)

ואם יאמר העובד ה' מה יתרון לעושה מאהבה על העושה מיראה? על זה אמר ורקיע דומה לכסא כבוד, כי על ידי זה יזכור שמתוך האהבה יבא לדביקות השכינה מקום הוצבה של הנשמה, כי כל ירא מתרחק מן זה שהוא ירא ממנו, והאוהב משתדל תמיד לדבק בנאהב לו כי על כן יבא על שכרו, נמצא שהאהבה תכלית ההצלחה כי על ידה יזכה להידבק בכסא הכבוד. ועל ידי שייצין ויסתכל ברקיע יהיה נוכח לכסא כבוד על ידי דמיון הצבעים. וזה פירושו יקר.

(כלי יקר שם)

מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה

"והיה לכם לציצית וראיתם אותו וזכרתם את כל מצוות ה'". והנה אין ספק כי לא כל האדם זוכה לעשות כל תר"ג מצות ולקדש בם כל תר"ג אבריו וגידיו. על כן מה עשה הוא יתברך נתן לנו מצוה אחת שבה בכל יום תמיד נזכיר כל מצוותיו ונקבל לעשותם. וידוע כי מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה. ומעלה עלינו כאילו עשינו את כולם יום יום. וזהו סוף דברי הכתובים כאשר נשוב אליה בס"ד. באומרנו למען תזכרו ועשיתם את כל מצוותי. שעל ידי מה שתזכרו יום יום נחשב לפני כאלו כבר ועשיתם אותם. ועל ידי כך והייתם קדושים כל כללותיכם איבריו וגידיו.

(אלשיך ט"ו ל"ט)

ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם

"ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם". שורש מצוה זו נגלה, כי בזה ישמר האדם מחטא להשם יתברך כל ימיו. והמצוה הזאת באמת יסוד גדול בדת, כי המחשבות הרעות אבות הטמאות, והמעשים ילדיהן, ואם ימות האדם טרם יוליד אין זכר לבנים, נמצאת זאת המניעה שורש שכל הטובות יוצאות ממנה. ודע בני, והתי מרגלא בפומך מה שאמרו זכרונם לברכה (אבות פרק ד' משנה ב'), 'עבירה גוררת עבירה ומצוה גוררת מצוה', שאם תשית דעתך למלאת תאוותך הרעה פעם אחת תמשך אחריה כמה פעמים, ואם תזכה להיות גבור בארץ לכבוש יצרך ולעצום עיניך מראות ברע פעם אחת יקל בעיניך לעשות כן כמה פעמים. כי התאוה תמשך הבשר כמשך היין אל שותיו. כי הסובאים לא תשבוע נפשם לעולם ביין, אבל יתאוו אליו תאוה גדולה, ולפי הרגילם נפשם בו תחזק עליהם תאוותם, ולו ישותו שם כוס מים יפיג יקוד אש תאוות היין ויערב להם, כן הדבר הזה כל איש בהרגילו בתאוות ובהתמידו בהן יחזק עליו יצרו הרע יום יום, ובהמנעו מהם ישמח בחלקו תמיד כל היום, ויראה כי עשה האלהים את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים. ללא תועלת של כלום.

(ספר החינוך, מצוה שפ"ז)

אי יחבת לי לבך ועיניך אנא ידעית דאת דילי

"ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם". הרי מבואר היות הלב מקור לכל המידות, אם לטוב אם להיפוכו. ולכן הפסוק מקדים הלב לעינים ולא תתורו אחרי לבבכם, ואחר כך עיניכם. וכן תנה בני לבך לי ועיניך כו'. ולדעת ר"ל שאמרו, הן יחבת לי לבך ועיניך, צריך לומר שפשט הכתוב הוא תנה בני לבך לי ועיניך, וכאן פסיק טעמא, ובוה דרכי תצרנה. והטעם שלא אמר הכתוב תנה בני לבך ועיניך לי, מפני שהלב היא עיקר כמבואר במאמר שאמר שהעינים הולכות אחר הלב.

(ראשית חכמה)

אגרת השבת (ד')

שיטת הרשב"ם בביאור התורה - פרק א'

פירוש רש"י לעומת פירוש הרשב"ם

אך הבדל גדול יש בין דרכו של רש"י הק', ובעקבותיו דרכם של רוב ככל מפרשי התורה בפירושיהם, לבין דרכו של הרשב"ם. בעוד ששאר המפרשים נצמדים לדרך הפשט, רק כשזו אינה סותרת את מדרשי ההלכה של חז"ל, נוהג רשב"ם בפירושו לתורה להיצמד לדרך הפשט גם במקומות בהם הבנה זו סותרת את דרשות חז"ל. בפירושו לתורה מתווה הרשב"ם דרך, לפיה צריך להבין את פשוטות הפסוקים ללא קשר לדרשות חז"ל, זאת לצד ההבנה הברורה שבכל הנוגע להלכה למעשה יש לאמץ את דרשות חז"ל.

רשב"ם חוזר ומדגיש כי פירושו זה הם אך ורק ביאורים על דרך הפשט, ובשום אופן אין לראות בהם תחליף לדברי חז"ל, אלא הם עומדים לצד דברי חז"ל. דברי חז"ל הם העיקר, ורק הם המחייבים מבחינה הלכתית מעשית, וכלשונו בפתיחה לפרשת משפטים (שמות כ"א א'), "ידעו ויבינו יודעי שכל, כי לא באתי לפרש הלכות אפ"י שהם עיקר, כמו שפירשתי בבראשית. כי מיתור המקראות נשמעין ההגדות וההלכות, ומקצתן ימצאו בפירושי רבינו שלמה אבי אמי זצ"ל. ואני לפרש פשוטן של מקראות באתי, ואפרש הדין וההלכות לפי דרך ארץ. ואעפ"כ ההלכות עיקר כמו שאמרו רבותינו 'הלכה עוקרת משנה'."

בדבריו בכמה מקומות בא הרשב"ם לעודד את לימוד התורה לפי 'פשוטו של מקרא', זאת לצד אזהרות חוזרות ונשנות, לבל נזוז זיו כלשהו מההלכה הפסוקה, וכלשונו (שמות מ' ל"ה), "ואשר שם לבו לדבר יוצרנו אל יזוז מנימוקי זקני רבנו שלמה ואל ימוש מהם, כי רוב הלכות ודרשות שבהם קרובים לפשוטי המקראות, ומיתורם או משינוי הלשון יש ללמוד כולם, וטוב אשר תאחז אשר פירשתי, וגם מזה אל תנה ידך."

המשך יבוא...

"אני לא באתי אלא לפרש פשוטו של מקרא"

בפרקים הקודמים עסקנו באגרת השבת שכתבה על ידי האבן עזרא, בה הוא יוצא נגד אותם קהילות בקיפוס [הלא היא קפריסין]. שמחללים את ליל השבת, בגלל סברתם המוטעית שהלילה הולך אחר היום. כפי שראינו יצא קצפו של האבן עזרא' על כך, בראותו שסכלים אלו תלו עצמם באילן גדול - הלא הוא רבינו הרשב"ם, שבביאורו לפרשת בראשית פירש את פשוטות המקראות שהיום הולך אחר הלילה.

למותר לציין שהרשב"ם ודאי לא נקט כן להלכה, והדגיש שהפשט הינו רק רובד אחד מתוך שלל הדרכים לביאור התורה, וכלשונו, "כי עיקרה של תורה באה ללמדנו ולהודיענו ברמיות הפשט וההגדות וההלכות והדינים, על ידי אריכות הלשון ועל ידי שלושים ושתים מידות של ר' אליעזר בנו של ר'

יוסי הגלילי וע"י שלש עשרה מידות של ר' ישמעאל". אך בפירושו על התורה נאמן רשב"ם לדרכו לפרש את הכתובים ע"פ פשוטו של מקרא. בשביל להבין מהי דרכו המיוחדת של רשב"ם בפירושו, נסקור בפרקים אלו על קצה המזלג את שיטתו.

כבר בשחר ילדותו בבית סבו, הלא הוא ראש מפרשי התורה רש"י הק', התחנך רבינו שמואל בן מאיר על גודל מעלת ביאור התורה הק' על פי פשוטו של מקרא, וכלשונו של רש"י (בראשית ג' ח'), "יש מדרשי אגדה רבים וכבר סדרום רבותינו על מכוונם בבראשית רבה ובשאר מדרשות, ואני לא באתי אלא לפשוטו של מקרא ולאגדה המיישבת דברי המקרא דבר דבור על אופניו".

